



ШАНХАЙ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫНЫҢ БОЛАШАҒЫ: ТҮЙТ-КІЛДЕР МЕН БОЛЖАМДАР

Шанхай ынтымақтастық ұйымы (ШЫҰ), 1996 жылы сәуірде Қытай, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей және Тәжікстан тарапынан құрылған Шанхай бестігі негізінде қалыптасты. 2001 жылы маусымда Өзбекстанның қатысуымен ШЫҰ аймақтық қауіпсіздік ұйымына айналды. Кеңейту үдерісінде 2017 жылы маусымда Үндістан мен Пәкістан ШЫҰ-ның толыққанды мүшесі болған соң ұйымға мүше мемлекеттердің санын 8-ге жетті. Осылайша, ШЫҰ Орталық Азиядан Үндістан түбегіне дейін созылып, әлем халқының 44%-ы мен әлемдік ЖІӨ-нің 25%-ын қамтитын үлкен аймаққа кеңейді. Қазіргі таңда Иран, Ауғанстан, Беларусь және Моңғолия ШЫҰ-ның бақылаушысы болса, Түркия, Әзірбайжан, Армения, Камбоджа, Непал және Шри-Ланка диалог бойынша серіктестері болып табылады. Үндістан мен Пәкістан қатысты алғашқы ШЫҰ саммиті, 2018 жылы 9-10 маусым күндері Қытайдың Циндао өтті. ШЫҰ-ның 8 толыққанды мүшесі, 4 бақылаушысы мен 6 диалог бойынша әріптесінің қатысуымен өткен Циндао саммитінде, әсіресе, тараптар арасында лаңкестік, экстремизм, сеператизм және есірткі қылмыстарына қарсы бірлескен іс-қимылды арттыру, сондай-ақ сауда-экономика, мәдениет, білім беру, технология, денсаулық сақтау, туризм және спорт салаларындағы аймақтық ынтымақтастықты нығайту мәселелері талқыланды. Сонымен қатар, Ауғанстан мәселесі, Сириядағы соңғы оқиғалар, Иран ядролық келісімі және Корей түбегін ядролық қарусыздандыру сияқты маңызды өңірлік және жаһандық мәселелер Циндао саммитінің талқы тақырыбы болды. ШЫҰ-ның тек аймақтық қана емес, әлемдік жаңа саяси және экономикалық тәртіптің қалыптасуында маңызды рөл атқара алатын жаһандық ұйым болу мақсатында дамып келе жатқанын айтуға болады. Осы орайда, ШЫҰ-ның жаңа мүшелерді қабылдаудан туындайтын ұйымдық жауапкершілігінің үздіксіз кенею үдерісі, ұйымның болашақ дамуы тұрғысынан аса маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

ШЫҰ өзінің құрылған сәтінен бастап қауіпсіздік саласындағы аймақтық ынтымақтастыққа баса назар аударды. Ұйым шеңберінде сауда, экономика, инвестиция, энергетика, технология, көлік тасымалы, мәдениет және білім беру сияқты салаларда ынтымақтастықтың дамығанына қарамастан, қауіпсіздік мәселесі ШЫҰ ынтымақтастығының негізгі саласы болып табылады әрі қысқа және ұзақ мерзімді стратегиялық мақсаттарының бірі болып жалғаса бермек. Мысалы, 2016 жылы Таш-

кентте өткен саммитте қабылданған ШЫҰ-ның 2025 жылға дейінгі Даму стратегиясында атап көрсетілген қауіпсіздік мәселесіне биылғы Циндао саммитіне қол қойылған маңызды құжаттарда да үлкен мән берілді. ШЫҰ аймақтық қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастықта, әсіресе экстремизм, лаңкестік, заңсыз қару-жарак саудасы және есірткі контрабандасына қарсы күресте маңызды жетістіктерге жетті. Осыған байланысты орталығы Ташкентте орналасқан ШЫҰ Өңірлік лаңкестікке қарсы құрылымы ұйымның ең тиімді механизмдердің бірі болып отыр.

ШЫҰ мүшелері ең алдымен қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастыққа мүдделі болғанына қарамастан, халық санының молдығы және қарқынды дамып келе жатқан экономикасымен үлкен нарық саналатын Үндістан мен Пәкістанның ШЫҰ-ға қатысуы, ұйым ішіндегі сауда-экономикалық ынтымақтастықты жеделдету түседі деуге болады. Сонымен қатар, соңғы жылдары Қытай экономикасының қарқынды өсуіне байланысты Пекиннің ШЫҰ-ға мүше елдердегі экономикалық ықпалы арта түсуде. Ұйым шеңберіндегі экономикалық ынтымақтастық мүмкіндіктерін тиімді пайдаланған Қытай, ШЫҰ елдеріне бағытталған инвестиция мен несие көлемін арттыруда. Мысалы, 2001 жылдан бері ШЫҰ-ға мүше елдерге 100 миллиард доллардан астам несие берген Қытай, Циндао саммитінде де ШЫҰ-ға мүше елдерге тағы 30 миллиард юань (шамамен 4,7 миллиард доллар) несие бөлетінін мәлімдеді. ШЫҰ-ға мүше елдердің негізгі сауда және инвестициялық әріптесі болып табылатын Қытай, ШЫҰ еркін сауда аймағын құруды да ұсынып келеді. Сондай-ақ, Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасының да маңызды платформаға айналғанын атап өткен жөн. 2013 жылдан бері әрбір ШЫҰ саммитінің декларациясында мүше елдердің «Бір белдеу, бір жол» бастамасын жүзеге асыруды қолдайтыны атап көрсетілуде.

Шанхай бестігінен Шанхай сегіздігіне дейін кеңейген ШЫҰ алдағы уақытта жаңа мүшелермен кеңейе түсетін болады. ШЫҰ-ның жаңа мүшелермен толығуына оң көзқарас танытып келе жатқан Қытай, жаңа мүшелер үшін есіктерінің әрқашан ашық екенін білдіруде. Қазіргі уақытта бақылаушы мемлекеттер болып табылатын Иран мен Ауғанстан ұйымға толық мүшелікке өтуге өтініш берді. Сирия мен Бангладеш бақылаушы мемлекет болуға, ал Израиль, Катар, Бахрейн, Мысыр және Мальдивтер диалог бойынша әріптес болуға ниет білдірді.

Иран ШЫҰ елдерінің көпшілігімен жақсы сауда-экономикалық қарым-қатынаста болғандықтан, басқа үміткерлерге қарағанда Тегеранның ШЫҰ-ның толыққанды мүшесі болуы әбден мүмкін. Сонымен қатар, АҚШ Иранның ядролық келісімінен бір жақты түрде шыққаннан кейін Батыстың санкциялары мен қысымына ұшыраған Иран-Қытай-Ресей стратегиялық үштігінің одан әрі күшейтінін айтуға болады. 2012 жылы бақылаушы мемлекет мәртебесін алған Ауғанстанға келетін болсақ, ШЫҰ мен Ауғанстан қатынастары 2005 жылы құрылған ШЫҰ-Ауғанстан байланыс тобы шеңберінде дамып келеді. Алайда, елдегі ішкі қақтығыстар мен АҚШ-тың әскери ықпалының жалғасуына байланысты Ауғанстанның қысқа мерзім ішінде ШЫҰ-ның толыққанды мүшесі болуы екіталай. Екінші жағынан, ШЫҰ-Ауғанстан байланыс тобының құрылуынан бері жинақталған тәжірибе алдағы уақытта ШЫҰ+Х платформасын іске қосу үшін пайдаланылуы мүмкін.

Сонымен қатар, 2016 жылы Ресей мен Қытай Түркияның ШЫҰ-ға мүше болу мәселесіне оң көзқарас танытты. 2013 жылы құрылған ШЫҰ Энергия клубының 2017 жылғы кезекті төрағалығы Түркияға берілді. Дегенмен, ЕО мүшелігіне үміткер және НАТО-ға мүше болып табылатын Түркияның қысқа мерзімде ШЫҰ-ның толыққанды мүшесі болуы екіталай. Израильдің өтінішіне қатысты жағдай да белгісіз. Шыңдығында Иран және Пәкістан елдерімен геосаяси қайшылықтары жағдайды айтарлықтай қиындатып, Израильдің ШЫҰ-ның диалог бойынша әріптес болуына кедергі келтіруде. Сирияға келетін болсақ, елде жалғасып келе жатқан азаматтық соғыс пен лаңкестік оқиғалардың салдарынан Дамаскінің өтініші қабылданбауы мүмкін.

Қорытып айтқанда, ШЫҰ мүшелері арасында әлі де шешілмеген мәселелер де бар. Мысалы, Үндістан-Пәкістан қақтығыстары мен Қытай-Үндістан шекарасындағы даулардың өткен жылы қайтадан көтерілуі әлі де аймақтың күн тәртібінде тұр. Сонымен қатар, соңғы уақытта жаңа мүшелермен кеңейгеннен кейін ШЫҰ аясындағы ықпал-күштердің тепе-теңдігін үйлестіру де маңызды мәселе болып табылады. Қысқаша айтқанда, дамудың жаңа кезеңіне өткен ШЫҰ-ның келешегі, әсіресе аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде тараптардың ынтымақтастықты нығайту және өзара мүдделі мәселелерді шешуге қатысты саяси ерік-жігеріне байланысты деп айтуға болады.

Жазушы: Өмірбек Қанай,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Түркияның Жоғарғы сайлау кеңесінің мәліметі бойынша, іс басындағы Президент Реджеп Тайып Ердоған президенттік сайлаудың бірінші турында 52,59% дауыс жинап, қайтадан президент болып сайланды. Оның Республикалық халық партиясындағы басты қарсыласы Мухаррем Индже 30,64% дауысқа ие болды. Халықтың сайлауға қатысу деңгейі 88,19%-ды құрады. Парламенттік сайлау қорытындылары бойынша, бес партия 10%-дық межені асты. Билік басындағы Әділет және даму партиясы 42,56% дауыс жинады, ал оның одақтасы Ұлтшыл қозғалыс партиясы 11,1% дауысқа ие болды. Оппозициялық Республикалық халық партиясы, Халықтар демократиялық партиясы және Жақсы партиясы сәйкесінше 22,64%, 11,7% және 10% дауыс жинады.
- Минскіге ресми сапармен барған Ресей Президенті Владимир Путин Беларусь Республикасының Президенті Александр Лукашенкомен кездесті. Кездесу барысында тараптар екіжақты ынтымақтастықтың өзекті мәселелерін талқылап, Одақтық мемлекеттің 2018-2019 жылдарға арналған Үйлестірілген сыртқы саясат қадамдары бағдарламасына қол қойды.
- Минскіге ресми сапары барысында Әзірбайжан Сыртқы істер министрі Эльмар Мамедъяров Беларусь Республикасының Сыртқы істер министрі Владимир Макеймен кездесіп, екі елдің ынтымақтастығын одан әрі тереңдетумен қатар халықаралық және аймақтық күн тәртібіндегі мәселелер бойынша пікір алмасты.
- Мәскеуге ресми сапары барысында Оңтүстік Корея Президенті Мун Чжэ Ин Ресей Президенті Владимир Путинмен бірлескен экономикалық жобаларды бастау мүмкіндіктерін талқылады. Сапардың қорытындысы бойынша тараптар бірқатар келісімдерге, оның ішінде қызметтер мен инвестициялар үшін еркін сауда аймағы туралы бірлескен мәлімдемеге, Ресей-Оңтүстік Корея инновациялық платформасы мен аймақаралық ынтымақтастық форумын құруға қатысты өзара түсіністік туралы меморандумдарға қол қойды.
- Душанбеге ресми сапары барысында Иран Энергетика министрі Реза Ардакани Тәжікстан Сыртқы істер министрі Сирожидин Асловпен кездесіп, екі елдің энергетика және эксаумақтық ауыл шаруашылығы салаларындағы ынтымақтастығын дамыту жолдарын талқылады.
- Душанбеге ресми сапары барысында Ауғанстан Ішкі істер министрі Вайс

Ахмад Бармак Тәжікстан Ішкі істер министрі Рамазон Рахимзодамен кездесті. Кездесу барысында тараптар екі елдің құқық қорғау органдары арасындағы ынтымақтастықты кеңейту және нығайту мәселелерін талқылады. Атап айтқанда, аймақтық қауіпсіздік және лаңкестік, экстремизм, есірткі саудасы және басқа да қылмыстармен бірлесіп күресу мәселелері қаралды.

Экономика, қаржы және энергия

- Ресей Мемлекеттік Думасы 2018 және 2019-2020 жылдарға арналған федералдық бюджет туралы заңға өзгерістер енгізді. Бұл өзгерістер 2018 жылы бюджет түсімінің 1,82 трлн. рубльге (29,3 млрд. долларға), оның ішінде мұнай-газдың түсімінің 1,76 трлн. рубльге (28,3 млрд. долларға) және мұнай-газдың түсімінің 59,8 млрд. рубльге (964 млн. долларға) артуын көздейді. Кірістер 1,7%-ға өсіп, ЖІӨ-нің 17,4%-ын құрайды. 2018 жылы бюджет шығыстары 61,9 млрд. рубльге (998 млн. доллар) өсіп, 16,6 трлн. рубльге (267,8 млрд. доллар) немесе ЖІӨ-нің 16,9%-ына дейін артады. Федералдық бюджеттің тапшылығы биыл артып, 481,8 млрд. рубль (7,7 млрд. доллар) немесе ЖІӨ-нің 0,5%-ына жетті.
- Ресейдің Нью-Делидегі сауда миссиясына сәйкес, 2018 жылдың қаңтар-сәуір айларында елдің Үндістанға экспорты өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 40,1%-ға артып, шамамен 2,2 млрд. долларға жетті. Ресейдің Үндістаннан импорты болса 10,7%-ға артып, 1,02 млрд. долларға жетті.
- Тәжікстан Мемлекеттік статистика агенттігінің мәліметтері бойынша, 2018 жылдың қаңтар-мамыр айларында Тәжікстан мен Тәжікстан арасындағы тауар айналымы өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда екі есе артып, 94 млн. долларға жетті. Тәжікстанның Тәжікстанға экспорты 54 млн. доллардан асты, ал Тәжікстанның Тәжікстанға экспорты шамамен 40 млн. долларды құрады.
- Әзірбайжан Орталық банкінің деректері бойынша, 2018 жылдың қаңтар-наурыз айларында елдің төлем балансының ағымдағы шотының профициті 1,56 млрд. долларды құрады, бұл 2017 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 380,2 млн. долларға тең. 2018 жылдың қаңтар-наурыз айларында Әзірбайжанның мұнай-газ секторы ағымдағы шотының профициті 2,84 млрд. долларды құрады. Аталмыш кезеңде Әзірбайжанның резервтік активтері 1,30 млрд. долларға артты.

- Қазақстан Ауыл шаруашылығы вице-министрі Арман Евниевтің айтуынша, елдегі суармалы егіс алқаптары 3,5 млн. гектарға дейін артады, ал жалпы егістік жерлердегі суармалы жерлердің үлесі 7%-дан 16%-ға дейін өседі.
- Еуропалық бизнес қауымдастығы Автокөлік өндірушілер комитетінің мәліметтері бойынша, 2018 жылдың қаңтар-мамыр айларында General Motors Тәжікстан компаниясы Ресейде 5,180-нен астам Ravon автокөліктерін сатты, бұл 2017 жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 40%-ға артық. 2018 жылдың қаңтар-мамыр айларында ресейлік автокөлік нарығында General Motors Тәжікстанның үлесі 0,7%-ға жетті. Бұл көрсеткіш 2017 жылдың қаңтар-мамыр айларында 0,6% болды.

Қоғам және мәдениет

- Астанаға ресми сапармен барған Тәжікстан Ұшу қауіпсіздігін қадағалау мемлекеттік инспекциясы бастығының орынбасары Олег Лим Қазақстан Республикасы Инвестиция және даму министрлігінің Азаматтық авиация комитетінің төрағасы Талғат Ластаевпен кездесу өткізіп, екіжақты рейстердің санын көбейту туралы келісімге қол қойды. Келісім бойынша Астана-Ташкент бағытындағы рейстер санын аптасына 4-тен 6-ға дейін, ал Алматы-Ташкент бағытында аптасына 7-ден 10 рейске дейін арттыру туралы уағдаластыққа қол жеткізілді.
- Дүниежүзілік банктің мәліметі бойынша, Тәжікстанның су шаруашылығы секторындағы жобалық портфель 680 млн. доллар көлеміндегі бес жобадан тұрады. Дүниежүзілік банк су секторында Тәжікстан үкіметімен ынтымақтасып, стратегиялық және нормативтік-құқықтық базаны дамытуға, тиісті ұйымдардың институционалдық әлеуетін нығайтуға және су инфрақұрылымын жаңғыртуға қаржылық және техникалық көмек көрсетеді деп күтілуде. Жобалар елдің сегіз аймағында екі миллионға жуық адамды сумен қамтамасыз етіп, санитария қызметін жетілдіруге бағытталған.
- Қырғызстан Ұлттық банкінің мәліметтері бойынша, шетелде жұмыс істейтін ел мигранттары 2018 жылдың басынан бері өз елдеріне 700 млн. астам доллар аударған, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 84,5 млн. долларға артық. Барлық ақша аударымдарының шамамен 95%-ы Ресейде жұмыс істейтін қырғыз мигранттарынан келген. Өткен жылы қырғыз мигранттары өз елдеріне шамамен 2,4 млрд. доллар аударды. Оның ішінде 2,2 млрд. доллар Ресейден жіберілді.